

Summary

Oksana Vinnichenko-Borukh

Anglican Church in the contemporary: the problems and ways of its solution

Problems which appear before the Anglican Church in the context of globalization challenges are examined in this article. Outlined the role of Church of England in the modern world and its influence on life of other Christian denominations. It is found out, that presently the Anglican Church experiences a serious crisis, that shown in church dissidence between traditionalists and liberals, which disputes are the basis of religion, church organizational and ceremonial life of Anglicans.

УДК 21:316.3

© Ірина Гаюк
м. Львів**ДЕЯКІ СУТНІСНІ АСПЕКТИ ХАРАКТЕРУ ІСТОРИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
ДЕРЖАВИ ТА РЕЛІГІЇ**

У статті розглянуто розвиток релігійних систем як результат взаємодії Принципів Хаосу та Логосу. Автор доводить, що функціонування релігійних систем та характер їх історичного розвитку відповідають основним характеристикам дисипативних структур. Основними формоутворюючими та формозберігаючими феноменами на нашому рівні буття є мова та писемність, стріла часу та історизм мислення, право та держава. Показано, що утворення Церкви як соціального інституту й виникнення т.зв. громадянської та світської релігії безпосередньо пов'язані з розвитком і зміцненням держави.

Ключові слова: закон, право, Логос, особистість, релігійна система, Хаос, християнство, Церква, Держава.

Актуальність даного дослідження полягає у тому, що вивчення розвитку релігій давно вимагає зміни методологічних підходів, адже і до сьогодні розвиток релігій та їхня взаємодія з різними сферами соціального буття найчастіше розглядаються науковцями на засадах церковно-християнської концепції релігійної історії, що зумовлює появу і оперування в науковому обігу суто конфесійних понять «схизма», «розкол», «ересь» тощо.

Метою є аналіз функціонування релігійних систем та характеру їх історичного розвитку як дисипативних структур, тобто, з точки зору перманентної взаємодії фундаментальних принципів Хаосу і Логосу.

Завданням – довести, що утворення Церкви як соціального інституту і виникнення т.зв. громадянської та світської релігії безпосередньо пов'язані з розвитком та зміцненням держави.

Вихідним положенням даної розвідки є тезис, що кожна релігійна система є дисипативною структурою і, відповідно, розвиток релігійних систем відповідає основним характеристикам хаотичних систем. Творець теорії дисипативних структур (Хаоса) І. Пригожин, який отримав за неї в 1977 р. Нобелівську премію, довів, що саме нестабільність (хаотичність) у відкритих системах може стати джерелом організації та порядку, а кожна подія є результатом нестабільності хаосу на всіх рівнях. Виникнення нових релігійних систем завжди відбувалося у нестабільних відкритих соціальних системах, причому їх виникнення спочатку ставало причиною хаосу й дезорганізації, та згодом – джерелом нової організації та порядку. Всі великі релігійні системи з часом формують складну структуру з багатьма складовими, що у рамках традиційного підходу розглядається негативно – як розпад, розкол на різні течії, напрями і т. ін. Хоча це в жодному випадку не було руйнацією якоїсь міфічної умовної первісної єдності, розколом і т.ін., а закономірним наслідком системного розвитку релігій. Теорія Хаосу доводить, що в межах однієї системи (тобто, з однаковими початковими даними) суміщається багато різних дисипативних структур, що є наслідком нелінійного характеру “сильно розбалансованих” ситуацій, а малі відмінності можуть призводити до масштабних наслідків [9, с. 58].

Як вважають сучасні вчені, Хаос не є безладом у загальноприйнятому розумінні цього слова. Згідно з Б. Вільямсом, «хаос – це вища форма порядку, де випадковість та безсистемні імпульси стають упорядковуючим принципом швидше, ніж традиційні причинно-наслідкові зв'язки в теоріях Ньютона та Евкліда» [4, с. 47]. Дуглас Хофстедтер дав ще точніше формулювання: «...хаос може ховатися за фасадом порядку, та водночас у глибині хаосу завжди ховається надприродній порядок».

Таким чином, у визначення «хаос» входить: 1. Хаос «онтологічний» – у розумінні – первинна, єдина, самозамкнута, недифференційована, неструктуризована Цілістність, Сущє, велике Ніщо, в якому потенційно, у вигляді неактуалізованої і, можливо, навіть ще не усвідомленої самою собою можливості, існує все; 2. Хаос «космологічний» або пригожинський Хаос, як неупорядкована, неструктурована реальність – це Хаос рівня Деміурга, що є безпосереднім джерелом змісту форм для Логоса.

Хаос є першоосною та умовою існування всесвіту, однак причиною Космосу (дієвою силою, яка актуалізує потенційну можливість) є Логос – той, що надає форму, проявляє. Одною з перших й основних форм-систем є Слово-Логос, потім Закон, який задає ритм процесам. Наступний – етап самоорганізації систем, який можна умовно поділити на 2 типи: самоорганізація на основі первинних природних зв'язків та самоорганізація на основі вторинних (опосередкованих) каузальних зв'язків, яка призводить до виникнення, перш за все, держави. Основними формоутворюючими та формозберігаючими феноменами (процесами) на нашому рівня буття є мова та писемність, стріла часу та історизм мислення, право (кодифікація законів), ігри та держава. Соціальна стратифікація, закони якої виокремив П. Сорокін [11], також є проявом взаємодії Хаосу і Логосу в соціальній сфері.

Отже, світ, в якому ми живемо – це світ форм або світ оформленого Хаосу. Причому, з моменту т. зв. історичного розвитку людства прослідковується чітка й зростаюча тенденція до максимального нарощування форм і подавлення Хаосу, що пов'язано, насамперед, з появою держави. Держава, як продукт механічної еволюції Логосу на нашому рівні буття, приймає тільки організаційні форми існування, оскільки має можливість впливати лише на цей рівень. Саме утворення держав стало однією з головних причин появи організаційних форм релігії: будь-яка релігійна організація (інститут) є, насамперед, формою функціонування релігії в державному просторі. Звідси двійчаста роль Церкви в державі, оскільки перша за своєю суттю є системою, яка існує на двох принципово різних рівнях буття, а також постійний конфлікт й протистояння Церкви й Держави, особливо в західному світі. Державна система завжди висуває на політичну арену людей, характеристики яких дозволяють їм створювати церковні організації і, таким чином, вводити, або, скоріше, трансформувати нову релігію в рамки та форми, що більш або менш відповідають інтересам та цілям держави. Для т. зв. ортодоксального християнства в Римській імперії таку роль відіграв ап. Павло (його організаційна діяльність та його вчення, зрозуміло, в соборній інтерпретації) і т. зв. монархічний єпископат. Такий аспект у діяльності держави відзначав, зокрема, К. Г. Юнг: «Нині ми спостерігаємо, як деякі держави переймають споконвічні тоталітарні претензії теократії, які неминуче супроводжуються придушенням вільної думки. ... Не складно помітити, що підпільні – щоб не сказати пекельні – сили, які в минулому були більш або менш успішно інтегровані в гігантську духовну конструкцію, де вони навіть могли принести деяку користь, нині формують або намагаються сформувати систему державного рабства або державну в'язницю... Ніхто не усвідомлює, що організованими на раціональних початках згромадженнями, які ми називаємо державами або націями, управляє ззовні безлика, але страшна сила, протистояти якій не може ніхто і ніщо» [13, с. 237]. Звідси заміна релігії Церквою, внутрішнього імперативу правом, любові шлюбом. Звідси ж не творчий й особистісний розвиток людства, а т. зв. науково-технічний прогрес, технологізація як результат зовнішнього розвитку та лінивства при відсутності внутрішньої еволюції та справжнього розвитку людини.

Відмітимо, що приблизно одночасно в різних кутках земної кулі (6–5 ст. до н.е.) видатні мислителі починають приділяти увагу феномену держави. Причому, від античності і до сьогодні цей феномен розглядається, по-перше, або як необхідне явище, або ж – цілком негативно – як загрозливий для людини феномен; по-друге, держава усвідомлюється як своєрідний живий організм з відповідним функціями, який дбає, насамперед, про свої власні інтереси. Складові цієї системи – люди цікавлять її виключно як саме її складові, тому функціонування людей в якості складових будь-якої іншої системи максимально пригнічується. Квінтесенцією розуміння держави як певної живої істоти, виведення її існування на метафізичний рівень можна назвати «Розу мира» Данііла Андреева: не випадково термін «егрегор» усе частіше використовується різними вченими для позначення метафізичної основи діяльності держави. У своєму творі він вводить два поняття, які стосуються метафізичної природи держави: це Уїцраори – «могутні розумні й надзвичайно хижі істоти», що живуть у шарах, близьких до певних зон фізичного тіла Землі. З точки зору людини – «це демони великодержавної державності, яких небагато, однак в історії вони відіграють важливу суперечливу й двійчасту роль»; егрегори – «іноматеріальні утворення, які виникають з певних психічних виділень людства над великими колективами: племенами, державами, деякими партіями та релігійними спільнотами». Вони позбавлені монад (монада - первинна неділима безсмертна духовна одиниця, богонароджена або богосотворена), але володіють тимчасово сконцентрованим вольовим зарядом й еквівалентом свідомості [1, с. 274].

Отже, державу можна визначити як потужну самоорганізуючу, поліфункціональну, здатну до саморозвитку систему, що є функцією земного Логосу і є вторинною по відношенню до природних

систем. Тому їй необхідна власна ідейна база, яка б знаходилася поза сферою впливу традиційних (тобто, природних) релігій, оскільки в них можливості її втручання в діяльність обмежені первинним, енергетично сильнішим потенціалом цих релігій та наявністю «людини духовної» як їхнього носія, а також наявністю власних організаційних структур, що опосередковують прямий доступ держави у духовну сферу. Не дивно й не випадково, що упродовж всієї історії існування держав (тобто, історії цивілізації) спостерігаємо постійні спроби ввести штучні державні культури, пізніше – ідеології, покликани витіснити природні релігії. Виникає феномен т. зв. громадянської та світської релігій, які повністю сформувався на Заході вже у 18 ст. Будучи державним породженням, вони нічим не загрожують державі, тоді як держава має всі важелі впливу на них, а через них – на людей, завдяки володінню каналами інформації та створенню загального інформаційного поля, за допомогою яких формується масова свідомість та «одномірна людина», яка легко піддається маніпулюванню. А якщо бути точним, то предметом поклоніння в громадянській та світській релігіях стає, по-суті, сама держава.

Таким чином, можна сказати, що утворення Церкви як соціального інститута і виникнення т.зв. громадянської та світської релігій безпосередньо пов'язані з розвитком та зміцненням держави.

Викладене вище можна також обґрунтувати, використовуючи положення теорії Хаосу. Існування будь-якої організаційної системи неможливе без контролю. Рівновісні (збалансовані) системи або системи, наближені до таких, є контрольованими та керованими. Натомість системи, в яких неконтрольовані флуктуації можуть підсилюватися і відігравати вирішальну роль (тобто, «сильно розбалансовані»), не можуть управлятися за своїм бажанням, а флуктуації можуть перестати бути лише фоном і здатні перетворюватися в фактор, який скеровуватиме глобальну еволюцію системи. Звідси прагнення державної системи до організаційного (значить, контрольованого) розвитку, оскільки будь-яка організація, по своїй суті, є стійкою збалансованою системою, яка активно противиться будь-яким спробам порушити рівновагу (нововведенням, змінам). Звідси – активне несприйняття політичною системою Людини духовної, яка є вирішальним чинником у створенні незбалансованих, а значить - неконтрольованих ситуацій. Достатньо подивитися на характер відбору та просування наверх людей по каналах вертикальної політичної циркуляції: система відбирає або посередностей з відповідними якостями, або (дуже нечасто) сильних яскравих, не обтяжених моралью та культурою, особистостей, для яких влада є цінністю №1 або й єдиною. Причому, цей закон діє як у державних, так і в церковних структурах. Історія свідчить, що люди високої релігійної обдарованості та моральної чистоти ретельно усуваються зі всіх щаблів церковної ієрархії. Можна сказати, децю перефразовуючи слова історика Пітера Брауна, що святі та подвижники цікавлять Церкву лише тоді, коли «вони надійно померли, і церковна ієрархія може розпоряджатися їхніми вівтарями» [11, с. 356–470].

Цікаве бачення цієї проблеми дав оригінальний український релігійний філософ Ю. Вассіян. Розглядаючи християнство як історичний процес, він дійшов висновку щодо певних парадоксальних рис цієї релігії: «Християнство згрішило радикальним антропоморфізмом..., щоби стати універсальною релігією, щоб здобути масову людину», яка сильна функцією заспокоювання «масової людини» й водночас слабка «супроти притомності сильної душі» [7, с. 12–19]. А формування таких рис також напряму пов'язане з державницьким характером соборного християнства.

Як зазначав К. Юнг, віросповідання, тобто, сповідання, висловлення певних колективних переконань – це завжди компроміс із державою, тому саме вони формуються або в державних Церквах, або в будь-яких релігійних інститутах, до яких належать не лише віруючі у правдивому сенсі цього слова, а й велика кількість байдужих до релігії людей, які відносяться до того чи іншого віросповідання лише внаслідок традиції, згідно з усталеними нормами і традиціями конкретного соціуму [13, с. 165–184]. Держава стимулює (спричиняє) становлення Церкви як зручної для себе форми для управління й трансформації релігійної людини у тій сфері, де масовість та регламентація по-суті неможливі. А Церква завжди виробляє канони, догмати і т. ін., тобто кодифіковані норми, які дозволяють контролювати і скеровувати у потрібному напрямку життя людей. Не випадково кодифікація церковних догматів, норм починається саме тоді, коли будь-яка релігія набуває організаційного оформлення, тобто попадає у сферу державних інтересів, причому лише релігійні інститути дають державі реальні інструменти, важелі впливу на релігійну сферу, а через неї – практично на всі сторони суспільного життя. Хоча, слід зазначити, що підвалини Церкви є значно глибшими, аніж суспільний рівень буття, тому кодифікація та канонізація віросповідання є, водночас, важливим інструментом утворення, скажімо так, інформаційно-релігійного фонду людства як соціумного виду, який, завдяки традиції, зберігається і служить для відтворення й репродукції форм релігійного життя, а також є базою для наступних релігійних шукань, а, значить, й для розвитку людини.

Водночас, християнську історію в цілому можна, в певному сенсі і до певної міри, назвати розгортанням справи Христа на нашому рівні буття. Або її втіленням, реалізацією, а значить – і її постійною інтерпретацією, поскільки розгортання – реалізація змісту справи Ісуса завжди було

особистісним, тобто, реалізуватися не якийсь абсолютний зміст, а справа Христа так, як вона розумілася конкретною Особистістю або ж людиною – зняттям тих чи інших соціальних інститутів. Ми постійно говоримо про історичну достовірність того чи іншого документу (євангелія, апокрифа і т.д.), однак забуваємо уточнити, що ми розуміємо під історичною достовірністю. Відповідністю якомусь первісному і єдино істинному джерелу – першому Об'явленню? Або подіям, як вони відбувалися насправді. А як вони відбувалися насправді? Адже на одну й ту ж саму подію навіть під час її «відбування» існували різні погляди та різне бачення, і не лише «зовні», але й різне бачення й неминуче різнорозуміння «зсередини». Тому, якщо говорити про християнство, то Откровенням, у строгому значенні цього слова, був сам Христос. Будь-яке об'явлення може бути лише особистісним і переживатися лише Особистістю. А значить правдивість у передачі будь-якого вчення залежить від істинності наступних особистісних об'явлень, імпульсом-причиною появи яких стало те «первісне» Об'явлення. А їхню правдивість не можливо й не потрібно зводити до механічної відповідності неіснуючій «букві» первісного Откровения.

Звідси закономірне питання: яку роль у всіх цих процесах відіграє Особистість? І. Пригожин сформулював три взаємопов'язані умови-вимоги еволюції: 1. незворотність, що втілюється в порушенні рівноваги між минулим й майбутнім; 2. необхідність введення поняття «подія», яке за самим своїм визначенням не може бути виведене з детерміністичного закону. Подія, як би ми її не трактували, означає, що те, що відбувається, зовсім не обов'язково повинно відбуватися; 3. деякі події повинні мати здатність змінювати хід еволюції. Інакше кажучи, еволюція повинна бути «нестабільною», тобто, характеризуватися механізмами, які здатні робити деякі події вихідним пунктом нового розвитку, нового глобального взаємообумовленого порядку. А вивчення виключної ролі окремих особистостей, на думку І. Пригожина, дозволяє зробити висновок, що саме Особистість є тією «подією», яка активізує соціальні механізми, що змінюють хід еволюції. Без існування таких особистостей ті ж самі механізми могли б породити зовсім іншу історію [10, с. 47–48].

Екстраполюємо теорію Хаосу на розвиток соціальних, а, значить, і релігійних систем. Соціальна взаємодія відбувається завдяки існуванню відповідного соціо-енергетичного поля, яке включає людей у сферу свого тяжіння та соціальних контактів. Однак, для соціальної реакції, яка могла б викликати якісні зміни соціальної структури, цього недостатньо: вона відбувається лише при проходженні людьми певного енергетичного бар'єру, т. зв. «енергії активації». Тобто, для виникнення потужних соціальних рухів, які стають подіями, що міняють і забезпечують еволюцію людей, потрібне різке зростання і концентрація енергії (пасіонарний імпульс) у певних територіальних межах. Для цього необхідні: а) руйнація старих соціальних зв'язків, що дає зростання вільної (незв'язаної) енергії та посилення хаотичного руху в суспільстві. Кризи, зіткнення і т.ін. призводять, у свою чергу, до посиленої взаємодії людей (своєрідні «хімічні реакції»), які відчутно міняють локальні концентрації людей. Тобто, починаються «сильно розбалансовані» незворотні процеси, які, за словами І. Пригожина [10, с. 58], можуть стати джерелом когерентності, тобто, умовою утворення значної кількості нових типів структурованої колективної поведінки; б) поява (подія) Особистості, яка виступає носієм додаткової енергії, достатньої для активізації (імпульса, поштовху) або (і) надає імпульс (напрямок) для соціальних трансформацій, тобто, для нового витка, руху, напряму еволюції. Саме Особистість виступає фактором реалізації ймовірності тієї чи іншої події та джерелом нестабільності еволюції, тобто еволюції як такої; в) наявність достатньої кількості вільних активних людей для розкручування маховика нового типу еволюції. Руйнація старих соціальних зв'язків забезпечує появу таких людей; г) «сильно розбалансовані» зв'язки виступають обов'язковою умовою самоорганізації, яка, в свою чергу, міняє роль та зміст зв'язків. Тобто сильна, активна (у різних сферах) Особистість продукує більше ентропії (хаосу що сприяє руйнації старих рамок системи). Ослаблення старих зв'язків та їхній розрив призводять до появи вільних людських одиниць – носіїв додаткової енергії. Якщо кількість таких людей є достатньою і є Особистість, відбувається прорив Хаосу в точці Особистість-подія, енергія якого синхронізує і надає когерентність руху людей – відбувається реалізація нової ймовірності, починається новий етап еволюції. Звідси висновок: людина імманентно є носієм Хаосу (творчої потенції, енергії). Саме тому будь-що нове у нашому світі завжди так чи інакше пов'язане з Особистістю, яка завжди є поворотною точкою всіх історичних подій.

Очевидно, що для самоусвідомлення та переходу на вищий рівень, особистість повинна відокремитися від соціуму, і, уособивши себе частиною цілого, реалізувати себе як самодостатню творчу цілісність. Та спочатку їй необхідна вихідна система координат, яка забезпечує формування людини як людини, а ці координати надає соціалізація. Алгоритми соціалізації в сучасному суспільстві виробляє держава, якій потрібний максимально уніфікований й керований соціум. Державний Логос працює за принципом структурного підходу до розробки алгоритмів функціонування суспільства, використовуючи три головних важелі: проектування режиму «зверху

вниз», організація його у вигляді відносно автономних частин і конструювання його з уніфікованих базових алгоритмічних структур – «людини масової».

Таким чином держава прагне створити абсолютно збалансовану, тобто, стовідсотково уніфіковану й керовану систему. А основним елементом соціальної системи є людина. Тому розвиток цивілізації Логоса йде по лінії поступового спрощення людини й зниження її творчого, духовного потенціалу, формування споживчого суспільства та цивілізації посередності. По всіх каналах державної селекції відбираються посередні, тобто передбачувані люди, які прекрасно надаються до програмування, а тих, які не вписуються в систему державного програмування, система вибраковує як «вірусні програми» (тобто, програми, що загрожують заданому режиму функціонування). Тому державна система повинна мати «операторів» – головний інструмент саморегуляції системи, завдання яких не допускати «небезпечні саморозвиваючі програми» (людей) до функціонування в системі, ізолювати або знищувати їх, а також, по можливості, адаптувати частину цих програм-людей для підтримки життєдіяльності державних і суспільних організмів. Відтак, особистості за ступенем впливу на соціальні системи можна поділити на такі типи:

1. «нормативні» – тобто, особистості, які діють у межах заданих державою (суспільством) програм. Вони передбачувані та легко надаються до програмування. Це т. зв. «людина масова»;

2. «самопрограмуючі» або саморозвиваючі – тобто, особистості, які в певний момент відхиляються від заданих параметрів функціонування. Тут можна виділити декілька підтипів: а) люди – «програми» з передбаченими та врахованими системою відхиленнями від заданих моделей поведінки («запрограмований хаос»), існування яких необхідне для забезпечення життєспроможності системи. З них же відбирають «операторів», тобто тих, хто слідкує за функціонуванням системи у заданому режимі; б) люди – «віруси», поява яких викликає збій в заданому режимі, а їхній вплив на систему повністю прорахувати неможливо. Вони відіграють роль фактора природного відбору для слабих соціальних систем; в) саморозвиваючі «програми» – люди, розвиток яких вийшов за межі можливих «запрограмованих» відхилень настільки, що система державного Логосу вже не може їх знищити або не здатна розпізнати їх як чужеродні програми. Це – «діти Хаосу», оскільки вони належать до систем вищого порядку;

3. і, зрештою, люди-«хакери» – втілення Хаосу, призначення яких – ламати рамки старих соціальних систем. Або, використовуючи термінологію І. Пригожина, це Особистості, які є поворотною точкою історичних подій і початком нової еволюції. Такими особистостями є всі релігійні реформатори рівня Христа, Будди, Магомета. Однак, не політичні і не військові – одним словом, не державні діячі. Останні також можуть стати «подією», яка дає початок новому витку еволюції, але при всій зовнішній подібності якісний заряд зовсім інший. Вони – «жертвоприношення» державного Логосу для отримання життєвої енергії для свого існування. Релігійні реформатори самі по собі є Шляхом, вони показують єдиний реальний шлях розвитку людини, мету й зміст його життя. Тоді як у державних реформаторів творча енергія блокована (присвоєна) державним егрегором, через що її вихід відбувається у формі кризи системи: це в значній мірі, «запрограмований вибух», даремний для внутрішньої еволюції людини, та необхідний для підзарядки державної системи.

Цікаві факти з життя політичних лідерів різних народів, що стосуються історичних періодів напередодні великих війн та революцій або пов'язаних з ними, зібрав та проаналізував Л. Де-Моз. Дані його досліджень «дають підстави вважати, що політичні та військові лідери, замість того, щоби бути сильними Едиповими постатями, виступають “сміттєвими баками” для витіснених почуттів (регресивний інфантильний матеріал) окремих осіб, груп і навіть цілих націй [8, с. 450–454].

Проблема сучасної „людини масової” в тому, що вона ототожнює себе з найближчим або ширшим соціальним оточенням, але при цьому в неї відсутнє самоусвідомлення своїх досоціальних та транссоціальних вимірів, і вона зовсім позбавлена життєво необхідної їй автономії від соціуму. Вона повністю, без залишку, задіяна в найрізноманітніших соціальних зв'язках та відношеннях, які поглинають всю її енергію та забезпечують функціонування навколишнього соціуму, в обмін на що вона отримує дозовану і розписану до деталей (не нею) подібність життя. Доречі, Абрахам Маслоу в “Теорії людської мотивації” доводить, що всім психологічно здоровим людям притаманна одна спільна якість – “всіх їх приваблює зустріч з хаосом, тягне до таємничого, непізнаного, непоясненого... І навпаки – все відоме, розкладене по полицях, розтлумачене викликає у них нудьгу”. Натомість дослідження невротиків показали, що “у всіх випадках ми маємо справу з нав'язливим, тривожним потягом до всього знайомого і жах перед незнайомим, невідомим, несподіваним, незвичним, неструктурованим”. Думається, що коментарі тут зайві. Культура при сучасному рівні розвитку технологій перестає відігравати класичну роль регулятора, зберігача й передавача знань. Цю роль все більше беруть на себе ЗМІ та Інтернетсіль, які стали, по-суті, просто величезним резервуаром інформації та, водночас, колосальним інформаційним сміттєзвалищем, у якому можна загубити або сховати все дійсно цінне.

Тому, за великим рахунком, знову таки саме релігія в її індивідуальних неорганізаційних формах может надати мету, напрямок для руху і для реального самоусвідомлення, а, значить, і для істинної самореалізації людини. Найбільшу небезпеку для таких особистісних трансформацій на сучасному етапі становить Держава і переважна більшість інших (в тому числі, й церковних) організаційних форм, існування яких напряму залежить від культивованих уніфікованих «якостей» людини.

У всі епохи Церква виступала одним з основних каналів соціальної мобільності людей. Окрім цього, з релігійним чинником тісно пов'язаний механізм соціального тестування, який, за словами П.Сорокіна, існує у будь-якому суспільстві для селекції потрібних людей для досягнення відповідного соціального статусу [12, с. 405, 413–414]. Раніше роль Церкви у визначенні майбутнього місця людини у суспільстві була значно більшою, зокрема й тому, що в її руках був і другий механізм відбору людей – школа. Зараз у більшості держав школа відокремлена від Церкви, хоча в Україні ми спостерігаємо ріст клерикального впливу на шкільну та вищу освіту, зокрема через надання священикам і монахам права читати певні шкільні та вузівські дисципліни, що, по-суті, є конфесійною агітацією та порушенням закону України “Про свободу совісті”. Тим не менше, вплив Церкви на кар’єру багатьох людей і зараз є доволі суттєвим через належність людини до тієї чи іншої релігійної спільноти, думку церковної громади, характеристику Церквою політичних лідерів тощо.

Якщо проаналізувати сучасну політику традиційних Церков на українських теренах, можна констатувати, що це значно більше нагадує боротьбу за зміцнення та розширення сфер економічного, соціально-політичного впливу, аніж турботу за піднесення духовності та релігійності народу. Причому, тут вектори активності Церкви та держави співпадають, а, значить, масштаби впливу та охоплення соціального простору значно зростають. Проф. А. Колодний зазначав, що Церква відсторонюється від «природої затурбованності духовним спасінням вірних...і зорієнтовується на повсякденні проблеми,... йде не в свої сфери життя» [9, с. 7]. Однак, корені такого постмодерного явища знаходяться, очевидно, ще в римському періоді. За великим рахунком християнство від моменту перетворення в державну релігію (389 р.) найбільш, з усіх інших релігій, згрішило своєрідним метафізичним утилітаризмом, повністю усунувши з поля зору вірних, а, відтак, унеможлививши усвідомлення ними того, що християнство – це є особистий шлях до Бога, який кожний має пройти сам. Натомість, церковне християнство зробило з Христа спасителя – як безумовного торговельного монополіста у справі отримання комфортного безсмертя, єдиним «повноважним представником» якого на землі є Церква. Тобто, справа не у сьогоднішній, а справа у вихідній концепції соборного (а значить – державницького) християнства, яку можна сформулювати таким чином: «Христос уже заплатив за спасіння всіх найвищу ціну, забезпечив усім благосну вічність, ключі від дверей до якої віддав Церкві. Людині не потрібно нічого шукати, думати і т.ін. – достатньо лише виконувати церковні приписи». У цьому Церква і держава схожі – вони паразитують на людській лінії і небажанні свободи – оскільки свобода передбачає здатність і готовність самостійно приймати рішення, а також брати на себе повну відповідальність за свої рішення та вчинки.

Ще раз наголосимо: було б величезною помилкою розглядати Церкву (зрештою будь-який релігійний інститут) як, перш за все, або в основному релігійне утворення. Церква була, є і буде державним утворенням і, як таке, функціонуватиме у всіх своїх проявах. А питання держави – це завжди питання, насамперед, влади. Українське суспільство у цьому сенсі не виключення, адже «церква довела свою дієвість в якості політичного ресурсу, розраховувати на ізоляваність церкви від політики – марна справа» [2, с. 31]. Поки існує держава, жодна Церква не буде знаходитися поза взаємодією з нею на різних рівнях. Однак визначальним завжди було і, очевидно, й буде питання влади, в розумінні якого все різноманіття поглядів можна згрупувати на дві основні сфери: формування владних структур на світській основі та їх формування на основі церковній. Наприклад, УГКЦ на нинішньому етапі декларує своїм завданням пробудити народ від зневіри та соціальної пасивності, а «зміна ментальності, творча й активна діяльність мають розпочатися від наших парафіяльних спільнот. Саме релігійні громади, об’єднані спільною вірою і любов’ю, можуть стати зародками громадянського суспільства в Україні» [3]. На перший погляд тут відсутні претензії на заміщення державницьких функцій..., однак історія показує, що під об’єднанням «спільною вірою», зазвичай, розуміється навіть не християнство загалом, а певна конфесія, а формування громадянського суспільства на основі вірних однієї конфесії – пряма дорога до конфесійної теократії, що не має нічого спільного з громадянським суспільством. Як і в будь-яку епоху державницького слабовладдя, активізується саме політична, а точніше державно-політична функція (діяльність) релігійних інститутів. Щодо православ’я дослідники відмічають, що «...сучасні організаційно-політичні інтереси православ’я в Україні надзвичайно актуалізують еклезіологічну тему, а сутнісна богословська проблематика підміняється обґрунтуванням абсолютизації певної інституційно-організаційної форми. На цьому тлі зникає і Бог, і людина, а залишається лише Церква як деяка самоцінність, що спасенна уже за своїм походженням, і, здається, не від Бога чи

людини залежить тепер спасіння світу та людства, а від причетності останніх до цієї конкретної (конкретизованої навіть у назві – УПЦ МП) організації» [6, с. 33].

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що організаційне оформлення релігії та письмова фіксація її священних писань і канонів є тісно взаємопов'язаними процесами, які, в свою чергу, пов'язані з виникненням держав. Вони (ці процеси) обумовлені як внутрішнім природним розвитком релігійних систем, так і зовнішніми законами соціумного розвитку, в яких визначальним є взаємодія двох найпотужніших соціальних систем – держави та Церкви. Інституційний розвиток релігій, зокрема, формування Церкви як форми функціонування релігії у державному просторі, став на сучасному етапі одним з вагомих факторів формування масової людини-споживача і, зрештою, зумовив те, що зараз називають кризою людської свідомості. Одновекторність зусиль двох найпотужніших соціальних сил – держави і Церкви, на культивування “людини пересічної” значно посилила ці процеси. Тоді як релігія в її неорганізаційних формах є головним компенсаційним механізмом саме омасовлення людини, перетворення її в інституційний “гвинтик”, адже вона дає людині інакшу точку відліку і систему координат, формує інакше світовідчуття й світорозуміння, а значить – і життя.

Література

1. Андреев Д. Роза мира. – М., 1992.
2. Арістова А. Політичні трансформації транзитних суспільств як чинники релігійних конфліктів // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 389-390. Філософія. – Чернівці, 2008.
3. Бендик М. Богословіє спільноти // http://www.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/eparchia/sambir-drogobych/3.bendyk/.
4. Вильямс Б. Торговый хаос. Экспертные методики максимизации прибыли. – И.: ИК «Аналитика», 2000.
5. Горкуша О. Релігійні підстави політичних амбіцій найвпливовіших релігійних організацій в Україні // Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 389-390. Філософія. – Чернівці, 2008.
6. Голянич М. Духовно-творчий потенціал християнської релігії в інтерпретації Ю. Вассіяна // Християнство в Україні на межі третього тисячоліття. – Ів-Франківськ: Плай, 2002.
7. Гроф С. За пределами мозга. – М., 1993.
8. Колодний А. Постмодерн у контексті історії християнства//Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 389-390. Філософія. – Чернівці, 2008.
9. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант. К решению парадокса времени. – М.: Эдиториал УРСС., 2001.
10. Сайзер Френкель Сандра Христианство. Путь к спасению//Религиозные традиции мира. – М.: Крон-Пресс, 1996.
11. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992.
12. Юнг К. Настоящее и будущее // Октябрь. – М., 1989. – №5.
13. Юнг К.Г. Психология нацизма // О современных мифах. – М.: Практика, 1994.

Summary

Iryna Hayuk

The Ukrainian Catholicism and civic society: the experience of the religious socialization of person

In article development of religious systems as result of interaction of principles of Chaos and Logos is considered. The author proves, that functioning of religious systems and character of their historical development corresponds to the basic characteristics chaotic structures. The cores form building and form keeping phenomena at our level of life are language and writing, a thinking historicism, the law and State. The author shows, that Church formation as social institute and occurrence so named civil and secular religion are directly connected with the development and stranghtening of State.